

NOTES TAXONÒMIQUES, NOMENCLATURALS I COROLÒGIQUES DE LES ESPÈCIES DE VERBASCUM L. (SCROPHULARIACEAE) A MALLORCA

Carles Benedí,* J. Orell ** i J. J. Orell Jaquotot ***

Rebut: maig de 1987

ABSTRACT

Taxonomical, nomenclatural, and chorological notes on *Verbascum* L. (Scrophulariaceae) from Majorca

This work presents taxonomical, nomenclatural, and chorological studies on the taxon *Verbascum* L. (includ. *Celsia* L.) of Majorca island. The species *V. nigrum* Vill. and *V. virgatum* Stokes must be eliminated from the Balearic Flora. *V. boerhavii* L. var. *bicolor* (Bad.) Arcang. and *V. blattaria* L. are recorded for the first time in the Balearic Islands; likewise, *V. boerhavii* var. *knochei* is described. *V. portae* Willk. is regarded as coespecific with *V. boerhavii* L. var. *boerhavii*.

RESUM

Hom ha reunit en el present treball un seguit de comentaris taxonòmics, nomenclaturals i corològics de les espècies de *Verbascum* L. (includ. *Celsia* L.) presents a l'illa de Mallorca. Per a l'elaboració d'aquest estudi hom ha consultat els següents herbaris: BC, BCC, BCF, COI, MA, MAF, MPU, així com els del Col·legi d'Apotecaris de Palma (Herb. Apot.), Col·legi de la Salle de Pont d'Inca (Herb. Bianor) i de Palma (Herb. Bianor-P), i els herbaris particulars de J. Orell (Herb. Orell) i de F. Bonafè (Herb. Bonafè).

MOTS CLAU: *Verbascum*, Mallorca, taxonomia

KEY WORDS: *Verbascum*, Majorca, taxonomy

* Laboratori de Botànica, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona. Av. Diagonal, s/n. 08028 Barcelona.

** C/. Victòria, 19. Sóller, Mallorca.

*** C/. Sicília, 370. 08025 Barcelona.

Verbascum boerhaviai L. var. **boerhaviai**

= *Celsia floccosa* Porta, Nuovo gior. bot. ital. 19: 313 (1887), *nom. illeg., non C. floccosa* Benth. in DC., Prodr. 10: 245 (1846).

= *Verbascum portae* Willk., Ill. Fl. Hisp. 2 (14): 54 (1888). ≡ *V. boerhaviai* subsp. *portae* (Willk.) Malagarriga, Acta Phytotax. Barcinonensia 1: 84 (1968). ≡ *V. boerhaviai* var. *portae* (Willk.) Knoche, Fl. Balearica 2: 367 (1922).

PORTA (*l.c.*) va descriure una nova espècie de *Celsia* L. (*C. floccosa*) de Mallorca, incloent-la en aquest gènere induït pel fet d'observar una sola flor per bràctea. Aquest caràcter, juntament amb el nombre d'estams, havia estat utilitzat tradicionalment per a diferenciar *Verbascum* respecte de *Celsia* (*cf.* BENEDÍ & MONTSERRAT, 1985). Més tard, WILLKOMM (1888), després de comprovar que l'espècie de Porta posseïa cinc estams, la va incardinar a *Verbascum*, i hagué de proposar un nom nou per tal de no crear un homònim posterior de *V. floccosum* Waldst. & Kit. (= *V. pulverulentum* Vill.).

D'altra banda, Willkomm esmenà la descripció de Porta en el sentit de considerar les flors subsolitàries: Dins de *V. boerhaviai* les flors es poden disposar de forma solitària, subsolitària o fasciculada per bràctea, disposició que pot variar dins la mateixa població, per la qual cosa hom no atribueix categoria taxonòmica a aquest caràcter. Cal assenyalar al respecte que MURBECK (1933) va utilitzar aquest caràcter —flors solitàries o fasciculades— per descriure i separar les subseccions *Fasciculata* i *Singuliflora*. Segons aquest criteri, *V. boerhaviai* es podria integrar a qualsevulla d'ambdues subseccions, aspecte que evidencia l'arbitrarietat taxonòmica d'aquest caràcter.

Un segon caràcter que utilitzà Porta per caracteritzar la seva espècie fou el referit als filaments estaminals, glabres segons aquest autor. Igualment que en el cas anterior, Willkomm en la seva descripció, ho matisà especificant que només eren glabres els filaments dels dos estams inferiors, tal com ho va iconografiar (*cf.* WILLKOMM, 1888: lám. CXXIV. c). Hom ha constatat en tot el material estudiat de *V. boerhaviai* que els dos filaments estaminals inferiors mesuren de 8 a 10 mm de longitud, són glabres en els 3/4 superiors i només presenten papilles violàcies a la

zona dorsal del 1/4 inferior. De l'amplificació de l'estam en el dibuix inclòs a la làmina suara esmentada, se'n desprèn que la seva longitud seria de 4 mm, per la qual cosa és fàcil d'imaginar que el dibuix indicat correspon només als 2/3 superiors de l'estam, que evidentment serien glabres.

Material estudiat:

Cosconar, 17-IV-1976, J. Orell (Herb. Orell); Sóller, muntanyes de la serra, 22-V-1919, Ll. Garcias Font (Herb. Orell); Sóller, camí de Cúber a l'Ofre, 5-VI-1983, J. Orell (Herb. Orell); puig de la Massanella, 20-VI-?, C. Pau (MA 108871).

Verbascum boerhaviai L. var. **knochei**, var. **nova**

— *V. portae* sensu Knoche, *non sensu* Willk., Ill. Fl. Hisp. 2 (14): 54 (1888).

A typo (*V. boerhaviai* var. *boerhaviai*) *differt: foliis basalibus ellipticis, non ovatis v. ovato-ellipticis, marginibus dentatis, non obtuso-crenatis. Hab. in insula Majorica, loco dicto «Coll de Sóller», ubi die 26 junii anni 1982 J. Orell legit. Holotypus in Herbario Facultatis Pharmaciae Barcinonensis asservatus est (BCF 33591); isotypi in Herbario J. Orell.*

Se separa del tipus específic per les fulles basals el·líptiques, no d'ovades a ovo-el·líptiques, de marge dentat, no obtusocrenat.

KNOCHE (1922) va supeditar *V. portae* a *V. boerhaviai* a nivell varietal. En revisar el material (*in* MPU-Knoche) que estudià aquest autor, hom observa que les fulles basals són de marge fortament dentado-agut, mentre que a *V. boerhaviai* s. str. és obtuso-crenat. No obstant això, la planta que Knoche va atribuir, erròniament, a *V. portae*, sí que presenta certs caràcters taxonòmics diferencials, que han induït a proposar aquesta nova varietat.

D'altra banda, les antigues citacions de *V. nigrum* Vill. a les Balears (BARCELÓ, 1880; COLMEIRO, 1888), poc creïbles corològicament, i recollides en les actuals flors i catàlegs (FERGUSON, 1974; DUVIGNEAUD, 1979; BONAÏE, 1980), s'han d'atribuir —amb tota certesa— al nou tàxon proposat. *V. nigrum* i *V. boerhaviai* var. *knochei* presenten ambdós fulles basals fortament dentades, no ovades, virescents i sovint glabrescents a l'anvers. No obstant això, es diferencien fàcilment perquè el primer pre-

senta totes cinc anteres inserides de forma transversal, mentre que a *V. boerhavii* les dues dels estams inferiors són obliqües respecte al filament.

Material estudiat:

Son Amer de Lluc, V-1947, *Ll. Garcias Font* (Herb. Orell); muntanyes des Gorg Blau, 7-VI-1951, *Ll. Garcias Font* (Herb. Orell); Lluc, camins, 5-V-1947, *Palau Ferrer* (Herb. Apot.); *ibid.* MAF 29387; *ibid.* 10-IV-1912, *Fr. Bianor* (Herb. Bianor-P 979); Sóller, sa Costera, 16-V-1910, *Fr. Bianor* (Herb. Bianor 979); coll de Sóller, 9-V-1945, *Ll. Garcias Font* (Herb. Apot. 814); Escorca, Son Nebot, 28-IV-1938, *Ll. Garcias Font* (Herb. Apot. 814bis); coll de Sóller, Torrent Major, 28-VI-1967, *F. Bonafè* (Herb. Bonafè).

Verbascum boerhavii* L. var. *bicolor

(Bad.) Arcang., Comp. Fl. Ital. 505 (1882).
≡ *V. bicolor* Bad., Osserv.: 3 (1824).
≡ *V. boerhavii* forma *bicolor* (Bad.)
Murbeck, Lunds Univ. Årssk. 29 (2): 159 (1933).
≡ *V. maiale* DC. var. *bicolor* (Bad.)
Rouy, Fl. Fr. 9: 9 (1909).

Aquesta varietat, recentment indicada per BENEDÍ (1985) a Catalunya, és a Mallorca més rara que les dues anteriors. Granes d'aquest tàxon sembrades al Jardí Botànic de Sóller, han produït robustos exemplars amb les fulles de la roseta lirato-pinnatipartides, caràcter ben propi d'aquesta estirp, per la qual cosa el suposem fixat genèticament. Hom ha observat com l'indument de l'anvers de la fulla pot variar de glabrescent a tomentós, però sempre amb els tricomes arborescents característics (cf. MURBECK, 1933: 10, fig. 1.k.).

Material estudiat:

Coll de Sóller, carretera de Sóller a Palma, km 21,300, 11-VI-1986, *J. Orell & J. J. Orell* (BCF 33593); *ibid.* (Herb. Orell). Observada també, en estadi de roseta basal, als talussos calcaris de la carretera de Sóller a Pollença.

Hom proposa a continuació una clau per a les tres varietats considerades de *V. boerhavii*:

1. Fulles basals amb el marge crenat i

obtús o obtuso-crenulat 2.
— Fulles basals amb el marge fortament dental i agut var. *knochei*.
2. Fulles basals lirato-pinnatipartides ...
..... var. *bicolor*.
— Fulles basals ovades, molt rarament ovado-el·líptiques, mai lirato-pinnatipartides var. *boerhavii*.

V. boerhavii es localitza a l'illa només a la serra de Tramuntana. Cal assenyalar que a Mallorca, aquesta espècie és calcícola, mentre que al Principat ha estat observada exclusivament sobre sauló.

***Verbascum blattaria* L., Sp. Pl. 178 (1753)**

RAMIS (1814) va indicar la presència a Menorca d'aquesta espècie, indicació que, en cas de ser correcta, hauria representat la primera citació baleàrica d'aquest tàxon. Al respecte, diversos autors (RODRÍGUEZ FEMENIAS, 1865-1868: VIII; BARCELÓ, 1880: XXXV) han fet referència a les freqüents inexactituds de les determinacions de Ramis. Per aquest motiu, RODRÍGUEZ FEMENIAS (1865-1868: 58) va considerar que *V. blattaria* s'havia d'excloure de la flora menorquina, en opinar que Ramis l'havia confós amb *V. sinuatum*, probablement per la divisió similar de les fulles basals. Cal assenyalar que la indicació de Ramis no ha estat recollida en els posteriors catàlegs balears, i que KNOCHÉ (1922) la va incloure en el llistat d'espècies a excloure de la flora balear.

V. blattaria no havia estat indicat fins ara a Mallorca; a l'única població localitzada els individus són sovint ramificats, aspecte que determina una variació entre la relació de la bràctea i el peduncle (cf. BENEDÍ & ROVIRA, 1987) i que, sens dubte, ha originat la confusió amb *V. virgatum* Stokes in With, espècie que cal eliminar de la flora balear i substituir-la, doncs, per *V. blattaria*.

Material estudiat:

Prop del Monestir de Lluc, 1-VI-1980, *J. Orell* (herb. Orell); *ibid.* (BCF 33592).

***Verbascum creticum* (L.) Cav., Elench. pl. horti matr.: 39 (1803).**

≡ *Celsia cretica* L., Syst. Veg. ed. 13: 470 (1774).

— *Celsia verbascifolia* Hernández, *nomen in Flora menorquina* (inéd.).

PAU (1907: 73) va distingir per a aquesta espècie dues formes —innominades— en comparar exemplars mallorquins (tramesos per Mas i Guinda) amb d'altres de Menorca i Eivissa, segons que les lacínies calicinals fossin amples o estretes. Després d'haver examinat i comparat les dimensions de les peces del calze, hom ha comprovat com aquestes s'acrexen en el decurs de la postantesi. Per tant, cal considerar que no s'ha d'atorgar categoria taxonòmica a l'esmentada variabilitat. Des dels punt de vista nomenclatural, cal esmentar que l'*Index Kewensis* atribueix, erròniament, l'autoria del basionim a L. fil.

Material estudiat:

Bunyola, s.d., *Palau Ferrer* (MA 161316); *ibid.* BC 90796; Calvià, Son Martí, s.d., *E. Gros* (BC 90795); «montañas» (sic), s.d., *Rosselló* (BCF 31670); coll d'En Rabassa, V-1968, *F. Bonafè* (Herb. Bonafè); s'Alqueria Blanca, IV-1967, *F. Bonafè* (Herb. Bonafè); Raixa, 14-III-1912, *Fr. Bianor* (Herb. Bianor); *ibid.* Herb. Bianor-P; Pont d'Inca 28-IV-1917, *Fr. Bianor* (BCC s/n).

Verbascum thapsus* L. subsp. *crassifolium (Lam. & DC.) Murbeck, Lunds Univ. Årsskr. 29 (2): 126 (1933).
 ≡ *V. crassifolium* Lam. & DC., Fl. fr. ed. 3, 3: 601 (1805).

Espècie ja citada des d'antic a l'illa (BARCELÓ, 1880: 333), és present només a la serra de Tramuntana. FERGUSON (1972: 211) atribueix a Lamarck la paternitat del basionim, aspecte que cal corregir, ja que la descripció original va aparèixer a la tercera edició de la *Flore française*, on figura com a coautor A. P. de Candolle, si bé aquest darrer va escriure de nou aquesta edició (cf. STAFLEU & COWAN, 1976).

Material estudiat:

Massanella, 5-VI-1960, *J. Orell* (Herb. Orell); Can Prom, 20-V-1960, *F. Bonafè* (Herb. Bonafè); Sóller, 8-VI-1912, *Fr. Bianor* (Herb. Bianor-P); *ibid.*, 2-VI-1912, *Fr. Bianor* (Herb. Bianor); Escorca, 19-VI-1944, *Ll. Garcias Font* (Herb. Apot. 811); Turixant de Baix, 16-VIII-1954, *Palau Ferrer* (Herb. Apot. 2431).

***Verbascum sinuatum* L., Sp. Pl. 178 (1753)**

Aquesta és l'espècie de *Verbascum* més freqüent a tota l'illa, en els ermassos i com a viària.

Material estudiat:

Mallorca, camps, 6-VII-1956, *J. Orell* (Herb. Orell); Sóller, 28-VII-1912, *Fr. Bianor* (Herb. Bianor-P); *ibid.*, 16-VII-1912, *Fr. Bianor* (Herb. Bianor); *ibid.*, 2-VI-1983, *J. Orell* (Herb. Orell); Son Angelat, 22-VII-1950, *F. Bonafè* (Herb. Bonafè); Albufera, 9-VI-1981, *J. Orell* (Herb. Orell); Artà, 9-V-1945, *Ll. Garcias Font* (Herb. Apot.).

BIBLIOGRAFIA

- BARCELÓ, F. 1880. *Flora de las Islas Baleares*, 3.ª parte. Palma.
- BENEDÍ, C. 1985. A propósito de la dispersión de *Verbascum boerhavia* L. var. *bicolor* (Bad.) Archang. en Catalunya. *Collect. Bot.*, 16 (1): 232.
- BENEDÍ, C. & MONTSERRAT, J. M. 1985. Notes taxonòmiques i nomenclaturals sobre el gènere *Verbascum* L. (includ. *Celsia* L.) a la Península Ibèrica i a les Illes Balears. *Collect. Bot.*, 16 (1): 101-112.
- BENEDÍ, C. & ROVIRA, A. M. 1987. Aportación al conocimiento taxonómico de *Verbascum blattaria* L. y *Verbascum virgatum* Stokes in With. *Anales Jard. Bot. Madrid*, 44 (2): 381-392.
- BONAFÈ, F. 1980. *Verbascum* L. In: *Flora de Mallorca*, 4: 92-99. Moll. Palma de Mallorca.
- COLMEIRO, M. 1888. *Verbascum* L. In: *Enumeración y revisión de las plantas de la Península hispano-lusitánica e Islas Baleares*, 5: 233-237. Madrid.
- DUVIGNEAUD, J. 1979. Catalogue provisoire de la Flore des Baléares, ed. 2. *Société pour l'échange des plantes vasculaires de l'Europe occidentale et du bassin méditerranéen*, 17 (suppl.): 1-43. Liège.
- FERGUSON, I. K. 1972. *Verbascum* L. In: *Flora Europaea*, 3 (Tutin et al., Eds.): 205-216. Cambridge.
- MURBECK KNOCHE, S. 1933. Monographie de Gattung *Verbascum* L. *Lunds Univ. Årsskr.*, 29 (2): 1-628.
- PAU, C. 1907. Un puñado de plantas mallorquinas. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 7: 69-73.
- RAMIS, J. 1814. *Specimen animalium, vegetalium et mineralium in insula Minorca frequentiorum ad normam Linneani systematis*. Maó.
- RODRÍGUEZ FEMENIAS, J. J. 1865-1868. *Catálogo razonado de las plantas vasculares de Menorca*. Maó.
- STAFLEU, F. A. & COWAN, R. S. 1976. Taxonomic literature. *Req. Veg.*, 94: 1-1136.